

Roeken

de goudmijn van Michaël Snitker

de andere namen

Bert Schierbeek
Ontwerp: Han
de Vries
De Bezige Bij,
Amsterdam, 1952

Mijn vroegste contact met het grafische vak moet eind jaren zeventig geweest zijn, in mijn ouderlijk huis bij de grote kast vol boeken. De inhoud van deze kast bestond voor negentig procent uit kunstboeken, waaronder veel over Pop Art, de Duitse Expressionisten, de Cobra-beweging en de toen opkomende conceptuele kunstenaars. Een boek heette *Kunst der Sechziger Jahre im Sammlung Ludwig im Wallraf-Richartz Museum Köln*: het was dik met een gebogen perspex rug en gebonden met twee metalen schroeven waardoor het steeds dichtviel als je het doorbladerde. De pagina's waren gedrukt op doorzichtig acetaatpapier, millimeterpapier en bruin-gekleurd pakpapier en ondanks dat het dikke boek door de perspex rug steeds dicht viel staat elke pagina en elke afbeelding in mijn geheugen gegrift. Een andere opvallende verschijning in die boekenkast was conceptueel kunstenaar Lawrence Weiner, wiens werk veel invloed heeft gehad op hoe ik met taal omga. Taal was voor mij geen vanzelfsprekendheid, het kostte me moeite om kloppende zinnen te maken. Door het werk van Lawrence Weiner ontdekte ik dat taal niet alleen uit regels bestond maar juist ook voor vrijheid kon staan, en daarnaast ook heel beeldend kon zijn. Tekst heeft hierdoor voor mij een hoge esthetische waarde gekregen. De rest van de kast was gevuld met poëziebundels: werk van de zestigers zoals Armando en Vaandrager, maar vooral van de vijftigers, onder wie Lucebert en Bert Schierbeek. De experimentele schrijver en dichter Bert Schierbeek (1918-1996) was een vriend van mijn vader. Hij kwam wel bij ons over de vloer, vooral zijn lage schorre stem is mij heel goed bijgebleven. De dichtbundels van de vijftigers vielen op door een zeer bewuste vormgeving en zorgvuldigheid in productie, hun uitgaven waren ontstaan in intensieve samenwerking met de grafische ontwerper die meestal wel uit de vriendengroep van de auteur kwam, men ging naar hetzelfde café. De meest compromiseloze bundel uit die tijd is *de andere namen* uit 1952, de tweede experimentele roman van Bert Schierbeek. De vormgeving ontstond in nauwe samenwerking met ontwerper Han de Vries en is experimenteel maar niet lyrisch (zoals bij het expressionisme en het dadaïsme). Dit boekje oogt terughoudend en is uiterst beheerst getypografeerd. De grafische ingrepen zijn secuur en bewust doorgevoerd, elk detail heeft betekenis.

De vormgeving is dienend voor de auteur, maar daarnaast ook confronterend voor de lezer: het gebruik van de rastervlakken in rood en zwart is doelbewust om het lezen te verstoren. Het is een uitgave die in mijn ontwikkeling als grafisch ontwerper altijd een belangrijke referentie is gebleven, de afgelopen jaren heb ik van de tweede druk ervan zelfs onbedoeld een verzameling aangelegd. De eerste druk was een gebonden luxe-editie die werd uitgegeven in een zeer beperkte oplage, en afgezien van een aangepast omslagontwerp was hij bijna gelijk aan de tweede druk. Het omslag bij de handelseditie kreeg een speciale illustratie van Lucebert, maar voor de eerste druk maakte Han de Vries zelf een minimalistisch typografie met een verticaal en horizontaal rood balkje. Ik denk dat Han de Vries bij deze speciale uitgave het omslag maakte zoals hij dat oorspronkelijk voor ogen zag: een vanzelfsprekende voortzetting van het binnenwerk.

In de loop der tijd ben ik onderzoek gaan doen naar de totstandkoming van *de andere namen*. Begin dit jaar mocht ik mijn speurtocht voortzetten in het archief van Han de Vries, en daar vond ik interessante documenten en brieven uit begin jaren vijftig tot en met zeventig. Hierin wordt een goed beeld geschetst van de ontwikkelingen van de destijds gangbare druktechnieken en over de machten die toen speelden in het boekenvak. Veel van die onderwerpen zijn nu weer actueel. In het archief zat ook een brief van Han de Vries waarin hij aangeeft hoe het idee voor de vormgeving van *de andere namen* destijds is ontstaan: *'Indertijd had Bert 'het boek IK' zelf getypografeerd. Ik vond dat een fijn boek, maar betreurde de verouderde typografische trucjes. Bert was daar wel gevoelig voor en vroeg hoe ik vond dat het dan wel moest. Ik stelde hem voor om bij z'n nieuwe boek 'de andere namen' typografische elementen (zoals rasters, balken, illustratie, kleur, verschillende lettertypen, hele grote korpsen) te gebruiken. Na een opstelling daarvan die ik had gecodeerd, voelde Bert daar ook voor. Als werkwijze volgden wij mijn voorstel, waarbij Bert zijn typsel voorlas en ik op zijn ritme, stemverheffingen, eksklamaties, pauzes en klimaksen de codering op mijn tekstdoorslag noteerde. Dit was niet zo maar. Het hele boek is nl één zin, die — voorzover die begint en eindigt —*

dat met 'de(r) andere namen' doet. Behalve de namen van personen e.d. komen er daarom geen hoofdletters in dit boek voor, evenmin een sluitpunt (de zin eindigt eigenlijk niet). Daarom was ook de titel helemaal onderkast.'

Het feit dat Bert Schierbeek het gehele typoscript aan Han de Vries heeft voorgedragen en die daar via een systeem van coderingen zijn typografie bij heeft gemaakt is bij mijn weten uniek, en het was de aanleiding tot het maken van de bundel *trilvensters en onderkasttypografie* met de subtitel *'een persoonlijke en onvolledige bibliografie van de andere namen'*. Deze publicatie is het resultaat van mijn persoonlijke onderzoek naar de oorsprong van mijn fascinatie en liefde voor het grafische vak en werd eind oktober gepresenteerd bij de Bijzondere Collecties van de UvA. Hij is niet te koop.

Michaël Snitker is grafisch ontwerper. Na zijn opleiding in Den Haag woonde en werkte hij enkele jaren in Rotterdam en New York, daarna verhuisde hij naar Amsterdam en begon daar zijn eigen studio. Naast zijn werk voor opdrachtgevers realiseert en ontwerpt hij op eigen initiatief publicaties in directe samenwerking met uitgevers, architecten, kunstenaars en schrijvers, en geeft hij gastlessen aan de Academie van Bouwkunst in Amsterdam.